

HAJDÚ ZOLTÁN

MIÉRT NEM MONDTA (MONDHATTA) FEL
MAGYARORSZÁG
A TRIANONI BÉKESZERZŐDÉST?¹

1. Bevezetés

A trianoni béke aláírása, elfogadása, illetve aláírásának megtagadása, elutasítása kérdőjelesen megjelent a korabeli magyar politikai elit köreiből, de rövid időn belül hatalmas viták nélkül kialakult az egyetértés az aláírás és a tudomásulvétel tekintetében. Ebben a folyamatban a háborús vereség (a háborúkat általában békeszerződésekkel szokták lezárni), a két forradalom belső és nemzetközi hatásai, az ország katonai erejének korlátozása, belső társadalmi, gazdasági, politikai szétzilálódása, jelentős területeinek csehszlovák, román, jugoszláv bekebelezése, az Ausztriával megkötött békeszerződés korábbi rendelkezései egyaránt szerepet játszottak. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hogy a szerződés megfogalmazta (bizonyos területek szoros korlátozása, ellenőrzése mellett) az ország önállóságát. Csak a békeszerződés aláírásával és végrehajtásával illeszkedhetett be az ország az új szomszédsági, európai viszonyrendszerbe.

Magyarország nemcsak aláírta a trianoni békeszerződést, de ratifikálta is, a belső jog részévé tette, becikkelyezte a Magyar Törvénytarba. Az USA-val kötött különbéke megerősítette, hogy a nagyhatalmak mindegyike érintett a szerződés magyar tudomásul vételében. Az 1920-as évek elején egyetlen nagyhatalom sem támogatta a szerződés érdemi felülvizsgálatát.

1919–1920 között Kelet-Európában (Törökországtól, a Fekete- és a Balti-tengerig, Finnorszáig) bizonytalanságok, sőt katonai konfliktusok alakultak ki, mindenekelőtt Törökország, Lengyelország, Szovjet-Oroszország, Ukrajna körül. A konfliktusok egy része összefüggött azzal, hogy Szovjet-Oroszország egyoldalúan felmondta az 1918-as, rá kényszerített breszt-litovszki „imperia-

1 A kutatás a 134903 számú projekt (Geopolitikai folyamatok és térképzetek Közép-Európában. Államok, határok, integráció és területi fejlődés) keretében készült, melyet a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alap K-20 pályázati programja finanszíroz.

lista rabló békét”. Több hosszabb-rövidebb ideig tartó háború folyt, amelyek közül a lengyel-szovjet háborúk kaptak nagyhatalmi figyelmet.

Magyarországnak az 1920-as években nem volt nagyhatalmi támogatottsága a békeszerződés felmondását, de még csak revízióját (felülvizsgálatát) illetően sem.² A kisantant (Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia) gyűrűjében (mind a három résztvevő egyedül is erősebb volt katonailag az erőteljes korlátozások és ellenőrzések alatt álló Magyarországnál), így az egyoldalú magyar lépésnek semmilyen esélye sem lehetett. A kétoldalú határmódosítási tájékoztatók és megbeszélések kivétel nélkül mindhárom esetben kudarccal végződtek.³

A nagyhatalmi érdekek és politikák változásai (előbb az olasz, majd a német) elvezettek a békeszerződés revíziójának lehetőségéhez, de a felmondásához nem. A „mindent vissza” már csak amiatt sem volt lehetséges, mert eszerint mind Olaszországgal (Fiume és környéke), mind pedig az Anschluss utáni Németországgal (Burgenland) szemben is területi követelése volt (inkább csak virtuálisan) Magyarországnak.

2. A békeszerződések felmondása, illetve revíziója

A háborúkat lezáró békeszerződéseket általában (nem egyenrangú felek kötik szabad akaratukból, hanem a győztesek szokták diktálni a feltételeket a veszteseknek) lejáratí határidő kijelölése nélkül, mintegy „örök időkre” szokták kötni, de történetileg alig találunk olyan szerződést, amely megfelelt az örökkévalóságnak. A két-, vagy többoldalú békeszerződéseket ritkán szokták látványosan felmondani (leginkább az új háború kezdete előtt, vagy az új hadüzenet jelentette a felbontást), de módosítani igen.

A békeszerződések felülvizsgálata „nem politikai bűnként”, hanem sok esetben természetes folyamatként vetődött fel. A korábbi győztes belátása is szerepet kapott, kaphatott benne, de a gyakoribb a legyőzött megerősödése volt, s a korábbi békeszerződés felülvizsgálata az új konfliktus elkerülését szolgálta.

Magyarország már a szerződés aláírásakor világossá tette, hogy igazságtalannak tartja a szerződést, különösen annak területi- és határrendezését, valamit a magyar etnikai állomány 1/3 részének elszakítását, a néprajzi határok figyelmen kívül hagyását a magyarsággal szemben. Mind a politika, mind pedig a

2 Lásd Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.

3 Gulyás László (2011): A kisantant története 1920–1938. Rubicon 2011/2. szám. 68–77. old.

tudomány már a szerződés aláírásától kezdve a felülvizsgálat érdekében tevékenykedett. A magyar tudomány már 1925-re összeállította a nagy nemzetközi „panorámát” a tekintetben, hogy a külföld is felismerje a trianoni békeszerződés igazgazságtalanságait, sőt tarthatatlanságát.⁴ Krisztics Sándor valóságos „békeszerződés revíziós jogot” teremtett. De Krisztics nagy történeti, elméleti és eset- elemzését némileg beárnyékolta elfogultsága, hogy éppen a központi hatalmak két háború alatti „imperialista rabló békéjéről” (Breszt-Litovszk és Bukarest) „nem vett tudomást”.

3. A „szovjet-orosz” kérdés hatása a magyar békerevíziós törekvésekre

1916 novemberétől kezdve (a központi hatalmak az orosz birodalmi területek lengyelek lakta részei számára megígérték az önálló államiságot) a németek által megszállt orosz területeken folyamatos bizonytalanságok és államalapítási kísérletek jelentek meg. Különösen nagyszámú államalapítási kísérlet történt 1917 novemberét követően. A legnagyobb hatású változás a független Ukrajna létrehozása volt). „A bomladozó orosz birodalom” példátlan szituációt eredményezett: „Oroszország jelenleg nem állam, hanem pusztá földrajzi fogalom...”⁵

A mi témánk szempontjából fontos a központi hatalmak és Szovjet-Oroszország között megkötött breszt-litovszki békeszerződés (1918. március 3.) melynek eredményeként Szovjet-Oroszország hatalmas területi, népességi és gazdasági stb. veszteségek árán kilépett az első világháborúból. De a történet ezzel nem ért véget: Szovjet-Oroszország a központi hatalmak vereségekor egyoldalúan felmondta a breszt-litovszki békeszerződést, amely az egész, a békeszerződésben tőle elcsatolt területet érintette.

A véres belső és külső konfliktusok után a bolsevikok „visszaintegrálták” Ukrajnát, végül is öt tartósabb „limitroph” állam (Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország) jött létre a volt nyugati cári birodalmi területeken.⁶

4 Szádeczky-Kardoss Lajos (1925): Külföldi kritikák a békeszerződésekről és a revízió kérdése. Különnyomat a Külügyi Szemle 1925. I. és II. füzetéből. May Nyomdai Műintézet R.T. Budapest.

5 Bátky Zsigmond (1918): A bomladozó orosz birodalom. In: Bátky Zsigmond, szerk. (1918): Zsebatlasz naptárral és statisztikai adatokkal az 1919. évre. Magyar Földrajzi Intézet R.T. Budapest. 82–92. old.

6 Anderson, O. (1923): A mai Oroszország külső határai és belső tagozódása. In: Teleki Pál – Bezdek József – Karl János szerk.: Zsebatlasz naptárral, és statisztikai adatokkal az 1923-as évre. Magyar Földrajzi Intézet R. T. Budapest. 55–65. old.

Ha a területi, népességi és gazdasági veszteségeket nézzük, akkor (az Osztrák–Magyar Monarchiát leszámítva, amely teljesen megszűnt) Oroszország lett az első világháború legnagyobb vesztese.

1. térkép: Az európai Oroszország határai 1912-ben és 1922-ben

Forrás: Anderson, O. (1923)

A világháború előtti időszakhoz képest olyan nagyarányú államföldrajzi átrendeződés játszódott le a volt Orosz Birodalom nyugati területein (1. térkép), amelynek megbolygatása európai, sőt globális konfliktust eredményezett volna. Minden nagyhatalom a világháború utáni „elrendezés és elrendeződés” által létrejött államterületi struktúra stabilitásában volt érdekelt. A győztes európai nagyhatalmak geopolitikai érdekei a létrejött állami és területi rend stabilitását kívánták. Ez egyértelműen negatívan befolyásolta a magyar revíziós törekvéseket.

4. A szomszédsági relációk fala

A trianoni békeszerződés következtében a három legnagyobb területet megszerző szomszéd tekintetében eltérő politikai és mentális „csomagot” kapott a magyarság:

- ✓ Szerbia mindvégig háborús ellenfél volt, s hatalmas emberveszteségek árán a győztesek oldalán fejezte be a háborút. A szerb politikai vezetés és az egész társadalom nemzeti öntudata erőteljesen megerősödött.
- ✓ Románia szövetségesből vált semlegessé, majd háborús ellenfélle (a korabeli terminológiával: árulóvá), s a legyőzése utáni különbke elle-

nére (mely az Osztrák–Magyar Monarchia részéről csak „imperialista békének” minősíthető) győztesként jelent meg a háború végén. A leginkább megalázó az volt, hogy a román hadsereg a Tanácsköztársaság leveréséhez kötődően nemcsak az ország keleti felét foglalta el, hanem megszállta Budapestet, sőt a Dunántúl északi területeinek egy részét is.

- ✓ Az újonnan létrejövő Csehszlovákia az Osztrák–Magyar Monarchiából (mintegy félig a történelmi Magyarország északi területeiből) formálódott, méghozzá úgy, hogy nem folytak a háború alatt sem magyar–cseh, sem pedig magyar–szlovák harcok. A háború befejezése után, különösen 1919-ben már történtek nagyobb katonai összeütközések (különösen a Tanácsköztársaság alatt), de egyik félben sem a konfliktusok kiterjedtsége és véressége „maradt meg az emlékezetben”.

2. térkép: Magyarország a kisantant gyűrűjében

Forrás: A szerző saját szerkesztése

A két- és többoldalú viszonyrendszer irracionalitásokat is eredményezett, nevezetesen, hogy a három szomszédos ország nem a valóságos helyzetében (a kisantant gyűrűje) tekintett Magyarországra (kifosztott, gyenge, szövetségesekek nélküli), hanem a történelmi Magyarország és az OMM „emléke”, nagysága jelent meg az egymás közötti kapcsolataikban. Egyik sem volt minden tekintetben teljes szívvel a kisantant tagja (különösen a jugoszláv-román viszony volt időnként feszült, kezdetben a Bánság miatt, majd később a kisebbségi kérdések kapcsán).

A három ország egyenként is erősebb volt katonailag, mint a gúzsba kötött Magyarország⁷, valójában a magyarellenesség, a megszerzett területek védelme

⁷ Horváth Attila (2004): A térszemlélet változása a magyar katonai stratégiában 1920-tól napjainkig. *Tér és Társadalom*, 2004/1. szám. 127–143. old.

tartotta egyben a szövetséget. A magyar külpolitika már csak a kisantant országokban élő magyar kisebbségek nagy száma miatt sem bocsátkozhatott egyoldalú kalandokba. Csak a nagyhatalmi érdekek változása teremtette meg az esélyt a békeszerződés területi- és határdöntéseinek felülvizsgálatára, de felmondásának lehetőségére nem.

Magyarország mindhárom állam irányában tett kezdeményezéseket a közös határok békeszerződésben rögzített korrekciójára. A magyar politikai vezetés világosan látó része számára egyértelmű volt, hogy Magyarország egyoldalúan képtelen a határok módosítására (bár elméleti jelleggel folytak katonai tervezési munkálatok mindegyik irányban), csak a kétoldalú, önként vállalt és elfogadott területi változás lehet tartós.

5. Összegzés

A Párizs környéki békerendszer megfelelt a „történelmi hagyományoknak” a tekintetben, hogy a győztesek diktáltak a veszteseknek, rájuk kényszerítették akaratukat. Ugyanakkor új tartalmú is volt az imperializmus korszakának szellemében. A legyőzöttek tartós béklyóba kötését szolgálta.

A megcsonkított Magyarország minden tekintetben kiszolgáltatott helyzetben, ellenséges szomszédsági környezetben kezdte újra történetét. Az új magyar állam erkölcsi igazságai hangoztatásán túl nem volt abban a helyzetben, hogy maga kényszerítse ki a rá erőszakolt békeszerződés felülvizsgálatát. Erre csak a nagyhatalmi érdekek változása teremtett majd lehetőséget.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Anderson, O. (1923):** A mai Oroszország külső határai és belső tagozódása. In: Teleki Pál – Bezdek József – Karl János szerk. (1923): Zsebatlasz naptárral és statisztikai adatokkal az 1923-as évre. Magyar Földrajzi Intézet R. T. Budapest. 55–65. old.
- Bátky Zsigmond (1917):** Az egységes orosz birodalom. In: Bátky Zsigmond szerk. (1917): Zsebatlasz naptárral és statisztikai adatokkal az 1918. évre. Magyar Földrajzi R.T. Budapest. 71–78. old.
- Bátky Zsigmond (1918):** A bomladozó orosz birodalom. In: Bátky Zsigmond szerk. (1918): Zsebatlasz naptárral és statisztikai adatokkal az 1919. évre. Magyar Földrajzi Intézet R.T. Budapest. 82–92. old.
- Gulyás László (2012):** A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919–1924. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2011):** A kisantant története 1920–1938. Rubicon, 2011/2. szám 68–77. old.
- Horváth Attila (2004):** A térszemlélet változása a magyar katonai stratégiában 1920-tól napjainkig. Tér és Társadalom, 2004/ 1. szám. 127–143. old.
- Krisztics Sándor (1927):** A békeszerződések revíziója. Grill-féle Könyvkereskedés, Benkő Gyula R.T.
- Szádeczky-Kardos Lajos (1925):** Külföldi kritikák a békeszerződésekről és a revízió kérdése. Különnyomat a Külügyi Szemle 1925. I. és II. füzetéből. May Nyomdai Műintézet R.T. Budapest.
- Szende Gyula (1922):** Földrajz-politikai és gazdaság-statisztikai adatok a Föld összes államairól. Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Budapest.